

ORUÇ KEFÂRETİNİN DAYANDIĞI HADİSLERİN TAHLİLİ

Abdullah ÇOLAK (*)

Özet

Ramazan ayında oruç tutmak, şartlarını taşıyan her müslümana farzdır. Sünnet'te başlanmış bir Ramazan orucunu, hiçbir makul ve haklı bir sebep yokken, bilerek ve isteyerek bozmak ağır bir günah kabul edilmiştir. Böyle kimseler için oruç bozmanın kefareti; ya köle azat etmek, ya iki ay ara vermeden oruç tutmak veya altmış yoksulun doyurulması olarak belirlenmiştir.

Oruç bozmanın müeyyidesi Sünnet'le sabittir. Konuyla ilgili hadîsler, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere pek çok muhaddis otorite tarafından "merfû" ve "sahih" olarak; Hz. Âişe ve Ebû Hureyre'den rivâyet edilmiştir. Bu hadîsler, sınırlı sayıda tâbiîn âlimi dışında, çoğunluk müçtehitlere göre oruç kefareatine delil kabul edilmiştir. Konuya delil teşkil eden hadîsler, senet ve metin açısından değerlendirildiğinde, bu hadîslerin sahih olup; zihar kefareatine değil, oruç kefareatine delil oldukları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Oruç, Oruç Kefâreti, Ramazan, Kefâret, Hadîs.

Analysis of the Hadithes on Which Fasting Atonement is Based

Abstract

Fasting in Ramadan is compulsory (fardh) for every Muslim who has required qualifications. Traditionally, quitting fasting willingly and consciously in Ramadan without any reasonable justification is considered a major sin. For such people, the atonement (kefareh) is fixed as either freeing a slave or fasting for two months uninterruptedly or providing meal to sixty poor people.

The sanction for quitting fasting is determined in the Sunnah. The hadithes on this subject were reported by a number of hadith scholars including Bukhari and Muslim as "marfu" or "sahih" hadithes from Hz. Aisha and Abu Hurayreh. These hadithes were considered as evidence for the atonement for fasting by most Islamic law scholars except for a few tabiîn scholars. When these hadithes were examined in terms of their reporting chains (sened) and texts, they are authentic (sahih), and provide evidence for fasting atonement, not zihar atonement.

Key Words: Fasting, Fasting atonement, Ramadan, Atonement, Hadith

*) Dr., İnönü Ü. İlahiyat Fak. İslâm Hukuku Anabilim Dalı.
(e-posta: acolak@inonu.edu.tr)

Giriş

Dinin belirli emir ve yasaklarını ihlal eden kimsenin, hem cezalandırılması hem de Allah'tan bağışlanmayı dilemesi maksadıyla, yükümlü tutulduğu köle âzat etme, oruç tutma, fakiri doyurma ve giydirme gibi ceza özelliği bulunan, mâlî veya bedenî nitelikli ibadetlere kefaret denir.

Günah ve hataları kapatan, onları adeta işlenmemiş hale getiren, kusurlu davranışı telafi eden kefaret¹, dini bir kuralın çiğnenmesinin, toplum ve kul hakkına ilişkin sonuçlarını değil; Allah hakkına ilişkin uhrevî sonuçlarını telafiye, işlenen günahın Allah tarafından affedilmesini talebe yönelik bir imkan ve yükümlülüktür². Bu itibarla kefaret, kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması ve sosyal dayanışmanın gerçekleştirilmesi gibi çok maksatlı bir ibadet olma özelliğine sahip, uhrevî yönü ağır basan bedeni ve mâli bir mükellefiyettir. İlahî Hukuka mahsus bir müeyyide olan kefareten sadece müminler sorumludur³. Kefâreti gerektiren sebeplerin suç olmasından hareketle buna; "İbadet ile ceza arası bir fiildir." de denmiştir⁴. Kefâretlerin, diğer cezalarda olduğu gibi hâkimler tarafından icra edilmemesi, yapılması gerekenin mahkeme denetiminde olmayıp şahsın kendisine bırakılması, onun cezadan çok teabudî bir müeyyide olduğunu ortaya koymaktadır.

Kefâretlerin hukukî temeli naslardır. Fakihlerin bu konuya olan katkısı delil teşkil eden mevcut metin ve rivâyetlerin değerlendirilmesi ve yorumlanması tarzında olmuştur⁵. Kur'an'da, bilerek yapılan yeminin bozulması⁶, zihar yemini⁷, hatâen adam öldürme⁸ ve ihramlının avlanması veya tıraş olması⁹ şeklinde dört ihlal için kefaret öngörülürken, Sünnet'te, başlanmış bir Ramazan orucunu bilerek ve mazeretsiz bozulması da kefaret sebebi olarak belirlenmiştir¹⁰.

1) Râğûb el-İsfahânî, Huseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, İst., 1986, s.655; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, 1968. V,148-149.

2) Yaran, Rahmi, "Kefâret", *DİA*, Ankara 2002, XXV, 180.

3) Buhârî, Alâuddin Abdülaziz b. Ahmed b. Muhammed, *Keşfu'l-Esrâr an Usûl-i Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*, Beyrut, 1997, IV, 254-256; Bardakoğlu, Ali, "Ceza", *DİA*, VII,474; Zühaylî, Muhammed, *en-Nazariyyâtü'l-Fıkhiyye*, Dımaşk, 1993, s.70.

4) Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, II,648, IV,254-255; Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *el-Binâye fî Şerhi'l-Hidâye*, b.y., 1980-1981, III, 326; Bilmen, Ö.Nasûhî, *Hukukî İslâmîyye ve İstilaht-ı Fıkhiyye Kamusu*, İst., 1985, III, 19; Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst., ts., III, 1802.

5) Yaran, XXV,180.

6) Mâide 5/89.

7) Mücâdele 58/2-4.

8) Nisâ 4/92. Ayrıca bk. Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, Beyrut 1993, II, 346.

9) Bakara 2/196.

10) Semerkandî, Ebû Bekr Alâuddin Muhammed b. Ahmed, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, Beyrut 1405, I, 314; Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr*, II,647-648.

İslam hukukunun ikinci kaynağı olan Sünnet, Kur'ân'ın müphem ve mücmellerini açıklar, umumi hükümlerini tahsis eder. Kur'ân'da asılları sabit olan konuların hükümlerini tamamlayıcı mahiyette açıklamalarda bulunduğu gibi, Kur'ân'da olmayan bir kısım konularda da hükümler koyar¹¹. Bu son kısma vitir namazı ile Ramazan orucunu bozana kefaretin gerekeceği hükmünü örnek olarak verebiliriz.

Ramazanda mazeretsiz şekilde bilerek oruç bozmak günahdır. Konuyla ilgili fıkıh kitaplarının hemen hepsinde, böyle bir günahı işleyen kimseye, kefaretin gerekeceği hususunda, tâbiîn ve asrımız âlimlerinden birkaçı hariç, bütün müçtehitlerin ittifakından söz edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, oruç kefareti hakkında ileri sürülen hadîs(ler)i senet ve metin açısından değerlendirmek; özellikle bu tartışmaları günümüze taşıyan Musa Cârullah Bi-giyef (ö.1949) ve Hüseyin Atay'ın söz konusu hadîslere yönelmiş olduğu eleştirileri analiz ederek bir sonuca ulaşmaktır.

I. Oruç Kefâreti'nin Hukuki Dayanağı ve Bu Husustaki İtirazlar

Ramazan orucu eda edilirken, herhangi bir özür olmaksızın orucun kasten bozulması, karşılığında bütün sene oruçlu geçirilse bile sevap açısından telafisi mümkün olmayan bir günahdır¹². Böyle bir günahın dünyevi cezası hadîsle sabittir. Orucu bozup hem kaza hem de kefareti gerektiren durumların başında, Ramazan günü oruçlu iken yapılan cinsel ilişki gelmektedir. Zaten Hz. Peygamber, oruç kefaretinin hükmünü, o zaman meydana gelen böyle bir cinsel ilişki olayı üzerine vermiştir. Oruç kefareti konusunda eldeki tek örnek ve delil de budur.

Birçok hadîs kitabında Ramazan ayında kasıtlı olarak bozulan orucun kefareatine delil gösterilen hadîs, *merfu* olarak Ebû Hureyre, Hz. Âişe ve -sened itibariyle tenkit edilmekle birlikte- Cabir b. Abdillâh'tan rivâyet edilmiştir. Ayrıca *mürsel* senetle gelen rivâyetler de mevcuttur. Daha sonra ayrı ayrı ele alınacak olan bu rivâyetlerin değerlendirilmesine geçmeden önce, Cârullah ve Hüseyin Atay'ın oruç kefaretinin anlatan hadîsle ilgili yaklaşımlarını ortaya koymakta yarar vardır.

Cârullah'ın konuyla ilgili görüşleri şöyledir: "Fakih, Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarını değerlendirirken basiret üzere olmak zorundadır. Zira râvîler, bazen herhangi bir sebeple rivâyetleri birbirine karıştırmış olabilirler. Hz. Peygamber'e sonradan, geç bir dönemde gelip sahâbî olduğu halde, en çok hadîs rivâyet etmekle bilinen Ebû Hureyre'nin bazı rivâyetlerinde bu tür problemler mevcuttur. Mesela, Hz. Peygamber'in Ramazan ayında orucunu kasten bozan kimseye zihar kefareti hükmettiği rivâyet edilmiştir. Hadîs sahihtir. Ancak râvî olayın ayrıntısını bilmemektedir. Zira Seleme b. Sahr'ın zihar kefareti ile sorumlu tutulması, orucu kasten bozduğu için değil, hanımına zihar yaptığı içindir. Nitekim hadîs kaynaklarımızda, zihar yapmadığı halde orucunu bozan

11) Şâfiî, Muhammed b. İdris, *er-Risâle*, Beyrut, ts., s.216, 222-223, 231-233; Hallâf, Abdülvehhâb, *İlmu Usûli'l-Fıkh*, b.y. ts. s.40. Ayrıca bk. A'râf 7/157.

12) Konuyla ilgili hadîsler için bk. Buhârî, Savm 29; Ebû Dâvûd, Savm 38; Tirmizî, Savm 27; İbn Mâce, Sıyâm 14; Dârimî, Savm 18; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1994, Sıyâm 36, IV, 378.

kimseye, böyle bir kefâret gerektiğini ifade eden bir hadîs mevcut değildir. Aksine hadîs kaynaklarımız açıkça, Hz. Peygamber'in zihar ile birlikte orucunu bozandan da kefâreti kaldırdığını nakletmişlerdir. Seleme b. Sahr'a altmış fakire tasaddukta bulunması gerektiğini söylemiş, fakat hanımına herhangi bir şey hükmetmemiştir. Dört mezhep, kasten orucunu bozan kimsenin kefâret ödemesi gerektiğinde ittifak etmişler de tâbînun büyüklerinden bir grup buna karşı çıkmıştır. Bana göre bu konu oldukça önemli bir konudur. Haftalarca beni meşgul etti ve gözüme uyku girmedi. Sonunda 1910 yılında bu konuda bir eser kaleme aldım ve hala yazdıklarım konusunda kalbim mutmaindir."¹³

Cârullah, gerek "Kitâbü's-Sünne" gerekse "Uzun Günlerde Oruç" isimli eserlerinde, hadîs kitaplarının oruç bölümlerinde nakledilen hadîslerin de aslında zihar kefâretini anlatan hadîsler olduğunu iddia etmektedir. Ona göre zihar kefâretine delil gösterilen Seleme b. Sahr hadîsi ile oruç kefâretine delil gösterilen hadîslerdeki ibare farklılıklarına rağmen anlatılan olay aynı olup; kefârete hükmedilmesi, Ramazan ayında gündüz orucun bozulmasından dolayı değil, zihar sebebiyledir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in lisanı ile sabit olmuş kefâreti, Mücâdele sûresinde anlatılan zihar kefâretine hamletmenin zaruri olduğunu söyleyerek, ilgili hadîsin oruç kefâretine delil olamayacağını iddia etmektedir¹⁴.

Hüseyin Atay'ın bu konuyla ilgili yaklaşımı ise şöyledir: "Oruç tutmamanın kefâreti olmadığı gibi, oruç bozmanın da kefâreti Kur'an'da ve sağlam hadîste yoktur. Yanlış bir kıyas ve benzetme ile zihar hükmüne benzetmişlerdir. Alimlerin, fakihlerin kasten orucu bozmaya kefâret cezası vermelerindeki "kasten" kelimesi, oruçlu olduğunu bilecek orucu bozmak manasında olmayıp, inadına, oruca aldırış etmeden, hakaret edercesine, onu küçük düşürürcesine orucunu bozmaktır ki, bu kefâretle giderilemez, ancak tövbe ile affedilir. Tövbe, kefâretten daha büyüktür. İnsanın, sebebi ne olursa olsun, küçük veya büyük bir mazeretten dolayı orucunu bozması kefâreti asla gerektirmez, yalnız gününe gün tutar."¹⁵ Atay, oruç kefâretine delil gösterilen hadîsin sahih olmadığını, dolayısıyla kefâret için delil olmayacağını; kasıtlı oruç bozana, kefâretten daha büyük bir ceza olan tövbenin gerektiğini söylemektedir.

Yapılan bu itirazlardan her birini değerlendirebilmek için öncelikle bu hususta delil olarak rivâyet edilen hadîsleri senet ve metin açısından incelemek gerekir.

A. Oruç Kefâretine Delil Gösterilen Hadîsler

Önce, Ramazan ayında kasıtlı olarak bozulan orucun kefâretini anlatan, sonra da mukayese açısından zihar kefâretini anlatan hadîsin senet ve metinlerini vereceğiz. Kaynaklarda bulabildiğimiz kadarıyla ilgili hadîslerin metin ve senetleri şöyledir:

13) Bigiyef, Musa Cârullah, *Kitâbu's-Sünne*, (çev.: Mehmet Görmez), Ankara 1998, s.114-115. Yazarın sözünü ettiği eser Yusuf Uralgiray'ın dilimize çevirdiği "Uzun Günlerde Oruç" (Ankara 1975) isimli eseridir.

14) Ayrıntı için bk. Mücâdele 58/2-4; Bigiyef, *Uzun Günlerde Oruç*, s.213-217; a.mlf. *Kitâbu's-Sünne*, s.114-115.

15) Atay, Hüseyin, *Kur'an'a Göre Araştırmalar*, Ankara 1993, I, 27-28.

1. Ebû Hureyre'den Rivâyet Edilen Hadîsler

“Biz bir defa Nebi (s.a.v.)’in huzurunda otururken bir adam geldi¹⁶ ve “Ey Allah’ın Elçisi, helak oldum”¹⁷ diye halinden yakındı. Peygamber (s.a.v.) “Seni helak eden nedir?” dedi. O kimse, “Ramazanda oruçlu iken eşime yaklaştım”¹⁸ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “Bir köle azat edebilir misin?” buyurdu. Adam “Hayır” dedi. “İki ay ara vermeden oruç tutabilir misin?” sorusuna “Hayır” dedi. Hz. Peygamber, “O halde, altmış yoksulu doyurabilir misin?” dedi. “Buna da güç yetiremem ya Rasûlallah!” karşılığını verdi. Bu arada Hz. Peygamber’e içerisinde hurma dolu büyük bir sepet getirildi. Rasûlullah “o mesele soran nerede?” buyurdu. O zat, “Benim” (diyerek ayağa kalktı). Rasûlullah; “Al bunu tasadduk et.” buyurdu. O kişi “Benden daha fakirine mi? Seni hakikat üzere gönderen Allah’a yemin ederim ki, siyah taşlı şu Medine şehrinin içinde ben-den/benim ailemden daha muhtaç kimse yoktur” dedi. Rasûlullah (s.a.v.) yan dışları¹⁹ görülünceye kadar güldü ve “Haydi bunu al ve ailene yedir.” buyurdu.

a- Ebû Hureyre (58)← Humeyd b. Abdurrahman b. Avf (95)²⁰← İbn Şihâb ez-Zühri (124)← Suayb (162← Ebu’l-Yemân (222)← Buhârî (256)²¹

16) Ebû Hureyre’den yapılan rivâyetlerin çoğunda durumunu arz etmeye gelen şahıstan, “Nebi (s.a.v.)’e bir adam gelerek...” ifadesi kullanılırken, Ahmed b.Hanbel’in *Müsned*’i (II, 516) ile Ali b. Ömer ed-Dârekutni’nin Sünen (Beyrut 1986, II, 190)’inde merfû olarak, Mâlik’in, Saîd b. Müseyyeb’den (*Muvattâ*, Sıyam 29) mürsel olarak yapmış olduğu rivâyette ise “Bir bedevi... geldi.” ifadesi kullanılmaktadır.

17) Bu ibare, Buhârî (Savm 29) de, “o yanmıştır”; Müslim (Sıyam 85) ve Beyhakî (*es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV,378)’de “yandım”; Mâlik, Sıyam 29 ve İbn Hanbel, II, 516’de “yüzüne vuruyor, saçını başını yoluyordu” şeklindeki ifadelerle nakledilmiştir. Dârekutni’nin (*Sünen*, II, 209) rivâyetinde ise “Helak oldum ve helak ettim” şeklinde rivâyet edilmektedir ki, Ebû Sevr bu şekildeki rivâyetinde tek kalmıştır.

18) “Ramazanda oruçlu iken eşime yaklaştım” ifadesi, Buhârî (Savm 29), Müslim (Sıyam 81), Ebû Dâvûd (Sıyam 37), Dârimî (Sıyam 19), Tirmizî (Sıyam 28), İbn Hanbel (II, 281, 516), Humeydî (Abdullah b. ez-Zübeyr Ebû Bekr, *Müsned*, Beyrut, ts., II, 441) ve İbn Ebî Şeybe (Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *Kitâbü’l-Musannef fi’l-Ehâdisi ve’l-Âsâr*, Riyad, 1409, VII, 291)’de “vaka’tü alâ imraetî fi ramadân” şeklinde, Buhârî (Savm, 30) ve Beyhakî’nin, *es-Sünenü’l-Kübrâ* (IV, 378)’sında “vaka’tü /esabtü alâ imraetî ve ene sâimun: Oruçlu iken eşimle beraber oldum”, İbn Hıbbân (Ebû Hâtim Muhammed b. Hıbbân, *Sahihu İbn Hıbbân*, Beyrut, 1993, VIII, 289), Taberânî (Ebu’l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, Kahire, 1415, II, 364-365), Ebû Ya’lâ el-Mevsilî (Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî, *Müsnedü Ebî Ya’lâ*, Dımaşk 1984, XI, 281) ve Beyhakî (*es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV,379)’de “vaka’tü /esabtü alâ imraetî ve ene sâimun: Oruçlu iken eşimle beraber oldum” şeklinde geçmektedir. Aynı hadîsi Buhârî (*et-Tarihu’l-Kebîr*, Kahire, 1977, I, 56), Müslim (Sıyam 84), Ahmed b. Hanbel (II, 241), Ebû Dâvûd (Sıyam 37), Nesâî (*es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 211), İbn Hıbbân, (*Sahih*, VIII, 289) ve Beyhakî, (*es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 380-381) merfû, Malik (Sıyam, 29) ise mürsel bir tarikle orucun nasıl bozulduğuna değinmeden “Adamin birisi Ramazanda orucunu bozmuştu...” şeklinde mutlak bir ifade ile nakletmektedir.

19) İlgili hadîslerde Hz. Peygamber’in gülüş şekli (senâyâhu / enyâbuhu / nevâcizuhu) kelimeleri ile ifade edildiği için böyle çevirmeyi uygun bulduk.

20) Humeyd b. Abdurrahman, çok hadîs bilen, sika bir ravi olup, Medine’de H.95 yılında 73 yaşında vefat etmiştir. Bk. İbn Sâd, Muhammed, *Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut, ts. IV, 154.

21) Buhârî, Savm 30-31, Nafakât 13, Edeb 68, 95, Kefâret, 2-4, Hibe 20; Buhârî, *et-Tarihu’l-Kebîr*, I, 56; Buhârî, *et-Tarihu’s-Sağîr*, I,290.

b- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Süfyan b. Uyeyne (198) ← Yahya b. Yahya (234) İbn Ebî Şeybe (235) ← Müslim (261)²²

c- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Süfyan b. Uyeyne ← Tirmizî (279)²³

d- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Süfyan b. Uyeyne ← İbn Ebî Şeybe (235)²⁴ ← İbn Mâce (275)²⁵

e- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Mâlik (179)²⁶

f- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Ma'mer b. Râşid (152) ← Abdürrezzâk (211) ← Ahmed b. Hanbel (241)²⁷

g- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← Hişam b. Sa'd (160) ← İbn Ebî Fudeyk (200) ← Cafer b. Müsafir (254) ← Ebû Dâvûd (275)²⁸

h- Ebû Hureyre ← Humejd ← Zührî ← İbrahim b. Sa'd ← Süleyman b. Dâvûd ← Dârimî (255)²⁹

Görüldüğü üzere hadîs, Nesâî hariç Kütüb-i Sitte müelliflerinin hepsi, ayrıca Şâfî (204/819), İbn Ebî Şeybe (235/849), İbn Hıbbân (354/965), Taberânî (360/970) ve Beyhâkî (458/1066)³⁰ gibi müellifler tarafından da *Zührî* → *Humejd* → *Ebû Hureyre* senediyle rivâyet edilmiştir. Söz konusu hadîs hakkında, Tirmizî "hasen sahih", Dârekutnî (385/995) "isnadı sahih" derken, pek çok âlim ise "müttefekun aleyh" olarak değerlendirmektedir³¹.

2. Hz. Âişe'den Rivâyet Edilen Hadîsler

"Peygamber'e bir adam geldi³² de kendini kastederek: "O yanmıştır" dedi. Rasûlah (s.a.v.) ona, "Senin neyin var?" diye sordu. O zat: "Ramazan'da gündüz³³ eşimle cin-

22) Müslim, Sıyâm 81-82.

23) Tirmizî, Sıyâm 28.

24) İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 291.

25) İbn Mâce, Sıyâm 14.

26) Mâlik, *Muvattâ*, Sıyâm 28.

27) İbn Hanbel, II, 208, 242, 281, 516.

28) Ebû Dâvûd, Sıyâm 38.

29) Dârimî, Sıyâm 19.

30) Bk. Şâfî, Muhammed b. İdris, *Müsned*, Beyrut, ts. s.105; a.mlf. *es-Sünenü'l-Me'sûra*, Beyrut, 1406, I, 299-300; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, III, 110; İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, VIII, 293-298; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II, 365; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, XI, 281; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 374. İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, "Bu hadîs Ebû Hureyre'den farklı senetlerle kırktan fazla kimse tarafından rivâyet edilmiştir." der [*Fethu'l-Bârî bi Şerh-i Sahihi'l-Buhârî*, Beyrut, 1379, IV, 163].

31) Bk. Tirmizî, Sıyâm 28; Dârekutnî, *Sünen*, II, 190; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Abdullah, *el-Muğnî*, Riyad 1981, III, 121; Behûtî, Mansur b. Yunus, *Keşşâfî'l-Kına'an Metni'l-İknâ'*, Beyrut 1982, II, 324.

32) Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, (I, 54-55) ve *et-Târihu's-Sağîr*'inde (I, 289), "... Beyâza oğullarından bir adam geldi..." diyerek bu şahsın Beyâza oğullarından olduğunu ifade etmiştir.

33) Buhârî (Savm 30; *Târihu'l-Kebîr*, I, 55), Ebû Dâvûd, Sıyâm 37; Dârimî, Sıyâm 19; Müslim, Sıyâm 85; Nesâî, (*es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 210) ve Beyhakî, (*es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 379)'nin rivâyetinde

sel ilişkide bulundum” dedi. Peygamber (s.a.v.), “Öyleyse sadaka ver” buyurdu. Adam; “Vallahi benim hiçbir şeyim yok ve ona gücüm yetmez”, dedi. Peygamber (s.a.v.) “O halde otur” buyurdu. Bu arada Peygamber’e arak denilen büyük bir sepetle hurma getirildi³⁴. Rasûlullah (s.a.v.); “Biraz evvelki yandım diyen nerede?” buyurdu. Adam ayağa kalktı. Peygamber (s.a.v.), “Bunu sadaka olarak dağıt” buyurdu. Adam, “Bizden başkasına mı? Ya Rasûlallah! Vallahi biz açız, hiçbir şeyimiz yok!..” dedi. Peygamber (s.a.v.), “Haydi onu siz yiyiniz” buyurdu³⁵.

a- Âişe (58) ← Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr (126) ← Abdurrahman b. Kasım (126) ← Yahya b. Saîd (143) ← Yezid b. Harun (204) ← Abdullah b. Münir (?) ← Buhârî (256)

b- Âişe ← Abbâd ← Muhammed b. Cafer ez-Zübeyr ← Abdurrahman ← Leys ve Yahya b. Saîd ← Muhammed b. Rumh ← Müslim (261)

c- Âişe ← Abbâd ← Muhammed b. Cafer ← Abdurrahman ← Amr b. el-Haris (149) ← İbn Vehb ← Süleyman b. Dâvud el-Mehrî (253) ← Ebû Dâvûd (275)

d- Âişe ← Abbâd b. Abdillâh b. ez-Zübeyr ← Abdurrahman b. Kasım ← Yahya b. Saîd ← Yezid b. Harun ← Ahmed b. Hanbel (241)

e- Âişe ← Abbâd ← Muhammed b. Cafer ← Abdurrahman ← Yahya b. Saîd ← Yezid b. Harun ← Dârimî (255).

3. Câbir b. Abdillâh’dan Rivâyet Edilen Hadîs

“Hz. Peygamber, Ramazan ayında mukim iken orucunu bozan kimsenin bir deve (bedene) tasadduk etmesini; bunu bulamazsa 30 sa’ hurmayı, fakirlere yedirmesini emretti.”

Osman b. Ahmed ed-Dakkâk → Ahmed b. Halid b. Âmâ el-Hasmî (veya Husamî?) → Babam → el-Hâris b. Ubeyde el-Kilât → Mukâtîl b. Süleyman → Atâ b. Ebî Rebâh → Câbir b. Abdillâh.

Dârekutnî, bu hadîsin metnini verdikten sonra rivâyetin senedindeki *Haris b. Ubeyde* ve *Mukâtîl*’in zayıf raviler olduğunu ifade etmektedir³⁶.

4. Oruç Kefâreti ile İlgili Mürsel Olarak Rivâyet Edilen Hadîsler

1- Mâlik → Atâ b. Abdillâh el-Horasânî → Saîd b. el-Müseyyeb, “Hz. Peygamber’e bir bedevi geldi. Adam, “Mahvoldum.” diyerek, başına vurarak, saçını başını yoluyordu. Hz. Peygamber kendisine, “Bu ne hal?” diye sordu. Adam, “Ramazan’da oruçlu iken hanımımla beraber oldum.” dedi. Hz. Peygamber, “Bir köle azat edebilir misin?” dedi. Adam, “Hayır!” dedi. Rasûlullah “Bir deve fîde verebilir misin?” buyurdu. O, “Hayır.”

“vaka’tü /esabtü alâ imraetî ve ene sâimun fî ramadâne nehâran : Ramazanda oruçlu iken gündüzlüyün eşimle beraber oldum” şeklindedir.

34) Ebû Dâvûd, Sıyam 37, “Adam oturdu. O öylece beklerken, üzerinde yiyecek olan eşeğini süren bir adam çıkageldi” şeklinde, Müslim (Sıyam 85) ve Beyhakî, (*es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 379) ise “İki sepet hurma getirildi” şeklinde rivâyet ederler.

35) Buhârî, Savm 30; *et-Târihu’l-Kebîr*, I, 54; *et-Tarihu’s-Sağîr*, I, 288-289; Müslim, Sıyam 85; Ebû Dâvud, Sıyam 37; Dârimî, Sıyam 19; İbn Hanbel, VI, 276. Ayrıca bk. Nesâî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II, 210; İbn Hıbbân, *es-Sahîh*, VIII, 297; Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 379.

36) Dârekutnî, *Sünen*, II, 191.

dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber adama; “Öyleyse otur.” buyurdu. Rasûlullah’a bir sele hurma getirildi. “Al bunu tasadduk et.” dedi. Adam, “Benden daha muhtaç kimse yok.” deyince, Rasûlullah “Öyleyse, onu sen kendin ye, eşinle beraber olduğun günün orucu yerine bir gün kaza et.” buyurdu³⁷.

2- Dârekutnî'nin, ...Ebû Nuaym → Mündel b. Ali → Ebû Haşim → Abdülvâris → Enes b. Malik'den yaptığı rivâyette, Rasûlullah (s.a.v.), “*Özürsüz olarak ramazanda bir gün orucunu bozan kimsenin bir ay oruç tutması gerekir*” dedi. Dârekutnî, hadîsin senedindeki Mündel b. Ali'nin zayıf bir râvî olduğunu söylemektedir³⁸.

3- Hüseyim → İsmail b. Salim → Mücâhid → Ebû Hureyre'den: Hz. Peygamber'in, Ramazan ayında başladığı bir orucu bozana, zihar kefâretini emrettiği nakledilmektedir. Hüseyim'in bu senetle yapmış olduğu rivâyet sened itibarıyla de kuvvetli değildir³⁹.

Mürsel olarak rivâyet edilen hadîslerin bir kısmının nakleden muhaddis tarafından, senet açısından tenkit edildiği dikkat çekmektedir.

B. Zihar Kefâretine Delil Gösterilen Seleme b. Sahr Hadîsi

Biz burada, zihar kefâretini anlatan ayet ve bu âyetin indiriliş sebebi olan Havle bt. Sa'lebe hadîsini⁴⁰ zikretmeyeceğiz. Mukayese açısından sadece Seleme b. Sahr hadîsini vermekle yetineceğiz.

Aşağıda değişik senetleri verilecek olan hadîsi, Seleme b. Sahr⁴¹ şöyle anlatmaktadır: “Cinsel bakımdan başka bir kimseye verilmeyen bir kuvvet ve kudret sahibi bir kişiydim. Ramazan ayı girince, gece eşime yaklaşır ve gün üzerime doğuncaya kadar bu işi devam ettiririm de kendimi çekmeye muktedir olamam korkusuyla, Ramazan çıkıncaya kadar karıma zihar yaptım. Nihayet bir gece bana hizmet ederken/benimle konuşurken⁴² bedeninden bir yer açılıp görüldü. Ben de dayanamadım, hemen üzerine atıldım

37) Mâlik, *Muvattâ*, Sıyam, 29.

38) Dârekutnî, *Sünen*, II, 191. Ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 347.

39) Dârekutnî, *Sünen*, II, 191. Beyhakî, (*es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 379) Saîd b. Müseyyeb'den mürsel olarak rivâyet ettiği hadîste “Bir bedevi saçlarını yolarak geldi ve ‘Ey Allah’ın Elçisi Ramazan’da eşimle beraber oldum’ dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona zihar kefâretini emretti” denilmektedir. Bu hadîs hakkında Zeylaî, [Cemalüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Yunus, *Nasbu'r-Râye fi Tahrici Ehâdîsi'l-Hidaye*, I-IV, Beyrut, 1987, II, 449-450] “garîb” değerlendirmesinde bulunur. Hemen bütün klasik dönem Hanefî fıkıh kitaplarında zikredilen [Örnek olarak bk. Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukahâ*, I, 34; Kâsânî, Alaüddin Ebû Bekir b. Mes'ud, *Bedâiu's-Sanâi' fi Tertibi's-Serâi'*, Beyrut 1974, II, 98; Mevsîfî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdud, *el-İhtiyar li Ta'lîli'l-Muhtâr*, İst., ts., I, 131] bu hadîs mürseldir.

40) Mücâdele 58/2-4. Müfessirler, Seleme b. Sahr olayını, Havle bt. Sa'lebe hadîsesinden sonra meydana gelmiş olmalı ki zihar âyetinin nüzül sebebi olarak zikretmezler. Geniş bilgi için bk. Taberî, Ebû Cafer Muhemmed b. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân fi Te'vili'l-Kur'ân*, Beyrut 1992, XII, 8; Vâhidî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed en-Neysâbüri, *Esbâbü'n-Nüzûl*, Beyrut 1997, s.334-337; Râzî, Fahred-din, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Beyrut 1997, X, 477.

41) Seleme b. Sahr, Hz. Peygamber'le Tebuk Gazvesine biniti olmadığı için katılmayan ve bu sebeple gözyaşı döken ve haklarında (Tövbe 9/92) âyet nazil olan yedi sahâbeden biridir. Bk. Miras, Kamîl, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Ankara 1981, X, 413.

42) Çoğu rivâyetlerde “Bir gece bana hizmet ederken” ifadesi ile nakledilirken, İbn Mâce (Talâk 25) “Bir gece karım benimle konuşurken” şeklinde rivâyet etmiştir.

ve beraber oldum. Sabah olunca da aileme koştum. Durumu onlara anlattım ve beni Peygamber'e götürün, olup biteni anlatayım dedim. Hepsisi bana, "Yemin ederiz ki, biz seni götürmeyiz. Hakkımızda Kur'an (âyet) inmesinden veya Peygamber (s.a.v.)'in hakkımızda, bizi utandıracak bir söz söylemesinden korkarız. Fakat sen git ve münasip gördüğünü yap" dediler. Bunun üzerine (yanlarından) çıktım ve Peygamber (s.a.v.)'e gelerek durumu anlattım. Bana, "Bunu sen mi yaptın?" sorusunu üç kez tekrarladı ve ben her defasında "Evet, bunu ben yaptım." işte huzurunuzdayım, hakkımda Allah'ın hükmünü uygula. Buna muhakkak surette katlanacağım" dedim. Rasûlullah (s.a.v.), bana "Bir köle azat et." dedi. Ben de elimle boynuma vurdum ve "Hayır (azat edemem), seni hak üzere gönderen Allah'a yemin ederim ki benim şu boynumdan başka mülküm olmadan saahladım." Peygamber (s.a.v.), "O halde, iki ay oruç tut!" dedi. Ben de "Ya Rasûlallah! başıma gelen şu oruçtan dolayı gelmedi mi?" dedim. Peygamber (s.a.v.), "O halde, altmış yoksulu doyur!" dedi. Cevaben, "Allah'a yemin ederim akşam yemeğimiz olmadığı halde bu geceyi aç geçirdik." dedim. Peygamber (s.a.v.), "O halde Benî Züreyk (kabilesinin) zekat memuruna git de ona, zekatını sana ödemesini söyle. Sen de bundan altmış yoksula bir vesk (hurma) yedir, kalanını da kendine, çoluk çocuğuna yedir" buyurdu. Bunun üzerine kavmime döndüm ve onlara, "Ben sizde dar görüşlülük ve anlayışsızlık, Rasûlullah (s.a.v.)'da ise hoşgörü ve anlayış buldum. Bana sadakalarınızı vermenizi emretti. Haydi zekatlarınızı bana veriniz" dedim. Onlar da zekatlarını bana verdiler."

Anlam bütünlüğünü bozmayacak nitelikte bazı ibare farklılıkları varsa da özü bundan ibaret olan hadîsin senetleri ise şöyledir:

1-Seleme b. Sahr ez-Zürkâ el-Ensârî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Yezid b. Harun - **Ahmed b. Hanbel**⁴³

2-Seleme b. Sahr el-Beyzâ- Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Abdullah b. İdris -Zekeriyya b. Adî - **Dârimî**⁴⁴

3- Seleme b. Sahr el-Beyzâfî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Abdullah b. Nümeyr -İbn Ebî Şeybe - **İbn Mâce**⁴⁵

4- Seleme b. Sahr ez-Zürkâ el-Ensârî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- **Ebû Dâvûd**⁴⁶

5- Seleme b. Sahr ez-Zürkâ el-Ensârî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Yezid b. Harun- **Tirmizî**⁴⁷

43) İbn Hanbel, IV, 37, V, 436.

44) Dârimî, Talak 9.

45) İbn Mâce, Talak 25.

46) Ebû Dâvûd, Talak 17, Tefsir 58.

47) Tirmizî, Tefsir 58. Aynı müellifin bu rivâyeti ile Seleme b. Sahr [ki Tirmizî bu sahabe Selman b. Sahr da denildiğini ifade etmektedir.]-Ebû Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân- Ali b. el-Mübârek-Harun b. İsmail- İshak b. Mansur senediyle rivâyet etmiş olduğu hadîs (Talak, 20) aslında aynı olayı anlatmasına rağmen farklı şekilde rivâyet edilmiştir. Hadîsin metni şu şekildedir: "Selman b. Sahr karısına 'sen bana anamın sırtı gibisin' diyerek zihar yaptı. Ramazan ayının yarısı geçmişti ki bir gece karısıyla birlikte oldu. Hz. Peygamber'e gelip durumunu anlatan Selman b. Sahr'a, Nebi (s.a.v.) 'Köle azat et' buyurdu. 'Buna gücüm yetmez' demesi üzerine, 'İki ay aralıksız

6- Seleme b. Sahr ez-Zürkâ el-Ensârî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Yezid b. Harun - Ahmed b. Halil - Muhammed b Yahyâ- İbn Huzeyme (311)⁴⁸

7- Seleme b. Sahr ez-Zürkâ el-Ensârî - Süleyman b. Yesâr - Muhammed b. Amr b. Atâ - Muhammed b. İshak- Yezid b. Harun - Muhammed b. Yaya - İbnü'l-Cârûd (307)⁴⁹

Yukarıda senet ve metni verilen hadîs hakkında Tirmizî "hasen sahih"⁵⁰, İbn Huzeyme, İbnü'l-Cârûd ve İbn Kesîr gibi alimler ise hadîsin senedinin sahih olduğunu ifade etmişlerdir. Hakim'in "Müslim'in sıhhat şartlarına göre sahihtir" dediği bu hadîsle ilgili olarak Zehebî (748/1347) gibi bazı alimler, "Süleyman b. Yesâr'ın sika bir ravi ve bir çok sahabîden hadîs rivâyet etmiş olmakla birlikte Seleme'ye yetişmediğinden ondan hadîs rivâyet etmiş olamaz" diyerek "inkıtâ /irsalden" söz etmişlerdir⁵¹. Müslim ise "Seleme b. Sahr'dan sadece Süleyman b. Yesâr hadîs rivâyet etmiştir." ⁵² diyerek inkıtâ reddetmektedir.

II. Hadislerin Değerlendirilmesi

A. Hadislerin Senet ve Metin Açısından Değerlendirilmesi

Oruç ve zihar kefareti ile ilgili hadîsleri, senet ve metin açısından karşılaştırdığımızda, oruç kefareti ile ilgili hadîslerin sıhhatini ve Mûsa Cârullah'ın iddia ettiği gibi, aslında zihar kefareti anlatıp anlatmadığını tespit mümkün olacaktır.

1- Hadîs kitaplarının "oruç" bölümünde, oruç kefareti delil olarak zikredilen hadîslerle, zihar kefareti delil olarak gösterilen hadîslere senet açısından bakıldığında,

oruç tut' buyurdu. O, 'Buna da güç yetiremem.' dedi. Bunun üzerine 'O halde altmış yoksulu doyur' buyurdu. O, 'Bunu karşılayacak mali gücüm yok' dedi. Hz. Peygamber, Ferve b. Amr'a, "Ona şu sepetteki (15-16 sa'lık hurmayı) ver" buyurdu." Bu hadîste diğer rivâyetlerde zikredilen bazı ayrıntılara ya yer verilmemiş veya farklı bir ifade ile anlatılmıştır. Örneğin, Seleme bu hadîste kendi kişisel özelliğinden söz etmemekte, "İki ay fasılasız oruç tutabilir misin?" denilince "Başıma ne geldiyse oruçtan gelmedi mi!" şeklindeki bir itirazda bulunmamaktadır. Ayrıca kefareti olarak önerilen üç alternatifin hiç birine güç yetiremediğini söylemesi üzerine diğer rivâyetlerde Hz. Peygamber, kendisini Züreyk oğullarının zekat memuruna, zekatlarını ona ödemeleri için gönderirken bu rivâyette kendi yanındaki hurmayı sadaka olarak dağıtması için ona vermektedir. Aynı olayı muhtasar olarak benzer metinlerle ve mürsel senetle Ebû Dâvud da (Talak, 17) rivâyet etmiştir.

- 48) İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshak en-Nisâburî, *es-Sahîh*, Beyrut 1970, IV, 73.
- 49) İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullah b. Ali el-Cârûd en-Nisâburî, *el-Müntekâ mine's-Süneni'l-Müsnede*, Beyrut 1988, II,163. Ayrıca bk. Şeybânî, Ahmed b. Amr, *el-Âhâd ve'l-Mesânî*, Riyad 1991, IV, 202.
- 50) Tirmizî, Talak 20.
- 51) Tirmizî, Tefsir 58; Hâkim en-Nisâburî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed, *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, Beyrut 1990, II,221; Mübârekfûrî, Ebu'l-Ali, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetü'l-Ahvezî bi Şerhi Câmi'l-Tirmizî*, Beyrut, ts. IV, 321; Ebû Tâlib el-Kâdî, *Ilelü'l-Tirmizî*, Beyrut 1409, s.175; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *Tuhfetü'l-Tâlib bi Ma'rifeti Ehâdîsi Muhtasari İbni'l-Hâcib*, Mekke 1406, s.263; Zehebî, Muhammed b. Ahmed, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1996, IV,444-445; San'ânî, Muhammed b. İsmail, *Sübülü's-Selâm şerhu Bulâği'l-Merâm min Cem'i Edilleti'l-Ahkâm*, Beyrut, 1379, III, 187; Şevkânî, Muhammed b. Ali Muhammed, *Neylü'l-Evtar şerhu Münteka'-Ahbâr min ehâdis-i Seyyidi'l-Ahyâr*, Kahire, ts., VI, 259, VII,51.
- 52) Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccac en-Neysâburî, *el-Münferidât ve'l-Vuhdân*, Beyrut 1988, s. 62.

hadislerin farklı senetlerle rivâyet edilmiş oldukları dikkat çekmektedir. Hadis kaynaklarının “Talak” ve “Tefsir” bölümlerinde zikredilen ve zıhar kefaretinin Sunnet’ten delili olarak sunulan hadisin hemen bütün rivâyetlerinde Hz. Peygamber’e durumunu arz etmek üzere gelen sahâbinin Seleme b. Sahr olduğu rivâyetin senedinde açıkça görülmektedir. Başta İbn Ebî Şeybe (235/849), Tirmîzî (279/892), İbnu’l-Cârûd (307/919-920) ve Beyhâkî (458/1066) olmak üzere, pek çok muhaddis ve şârihin, bu şahsın Seleme b. Sahr olduğu hususunda ittifakı vardır⁵³. Oysa oruç kefareatine delil gösterilen hadislerin hiçbirinde söz konusu Seleme zikredilmez. Bu hadisler “merfu” ve “sahih” olarak, Ebû Hureyre ve Hz. Âişe’den rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerde Hz. Peygamber’e durumunu arz etmeye gelen şahıstan “bir adam veya bedevi” şeklinde söz edilmekte, sadece Buhârî, et-Târihu’s-Sagîr’inde isim vermemekle birlikte, “Beyâza oğullarından bir adam geldi.”⁵⁴ diyerek, gelen şahsın mensup olduğu kabileyi zikretmiştir. Beyâza, Medine’deki Benî Züreyk’in bir boyudur⁵⁵. İbn Hacer (852/1447), hadislerde gelen kimsenin ismine rastlamadığını, sadece, Abdulğani (409/1018) *el-Mübhemât*’ında⁵⁶ gelen kimsenin kesinlikle Selman veya Seleme b. Sahr el-Beyâzî’ olduğunu haber vermektedir der⁵⁷. İbn Beşkuvâl (578/1182), Ebû Hureyre’den rivâyet edilen yukarıdaki hadisi naklettikten sonra, “Ramazan ayında, orucunu bozan kimse Seleme b. Sahr el-Beyâzî’dir. Bu konuda delilimiz Süleyman b. Yesâr’ın Seleme b. Sahr’dan rivâyet etmiş olduğu hadistir.”⁵⁸ diyerek, isim tespiti ile ilgili zıhar kefareatine delil gösterilen hadise atıfta bulunmaktadır.

Bazı alimler, Hz. Peygamber’e gelen kişinin ensardan olduğunu söylerken, Darekutu’nin Said b. Müseyyeb’den mürsel olarak rivâyet ettiği hadiste, gelen şahsın “*Sakif kabilesinden*” olduğu ifade edilmiştir⁵⁹.

Görüldüğü gibi oruç kefareatine delil gösterilen hadiste, Peygamber’e durumunu arz etmeye gelen kimsenin ismi ve mensup olduğu kabile konusunda ittifak yoktur. Buna

53) Bk. Tirmîzî, *Talak* 20; İbn Hibbân, Muhammed b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât, Dâru’l-Fikr*, 1975, III, 166; Beyhâkî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 377; İbn Abdilber en-Nemerî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvattâ mine’l-Meâni ve’l-Esânîd*, Mağrib 1387, VII, 174; İbn Abdilber, *el-İstîâb fi Ma’rifeti’l-Ashâb*, Beyrut 1412, II, 643; İbnu’l-Esîr, İzzeddin Ebu’l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Usdu’l-Ğâbe fi Ma’rifeti’s-Sahâbe*, b.y., 1970, II, 416, 430-431; İbn Hacer Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fi Temyizi’s-Sahâbe*, Beyrut 1992, III, 140; Aynî, Bedruddin Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed, *Umdetü’l-Kârî Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, b.y. ts. IX, 86; Zürcânî, Muhammed, *Şerhu’z-Zürcânî alâ Muvattâi’l-İmam Malik*, Beyrut 1411, II, 229.

54) Buhârî, *et-Târihu’s-Sagîr*, I, 289.

55) Ebû Dâvûd, *Sünen*, II, 663, (Talak 17).

56) *Kitâbü’l-Gavamiz ve’l-Mübhemât*, Abdulğani el-Ezdi’nin hadislerin sened ve metinlerinde kendilerinden “racül, ibnû fülân veya bintü fülân” şeklinde kapalı bir ifadeyle bahsedilen ravilerin kimler olduğunu ortaya koymaya çalışan eseridir. Bk. Koçyigit Talat, “*Abdulğani el-Ezdi*”, *DİA*, İst., 1988, I, 205.

57) İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 164; Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, IV, 215.

58) İbn Beşkuvâl, Ebu’l-Kâsım Halef b. Abdülmelik, *Çavâmidu’l-Esmâ’i’l-Mübheme el-Vâkıa fi Müttâni’l-Ehâdîsi’l-Müsnede*, Beyrut 1407, I, 211-213. Ayrıca bk. Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, IV, 215; Mübârekfûrî, *Tuhfetü’l-Ahvezî*, III, 342; San’ânî, *Sübülü’s-Selâm*, II, 163.

59) Zürcânî, *Şerhu’z-Zürcânî II*, 230.

göre, gelen şahıs Beyâza oğullarından Seleme b. Sahr olabileceği gibi aynı kabileden veya farklı bir kabileden bir başkası da olabilir. Üçüncü bir ihtimal ise bu iki olayın farklı zamanlarda aynı şahsın başına gelmiş olmasıdır.

Musa Cârullah, “Hadîs kitaplarında, zihar ve oruç kefâretine şer’i dayanak olarak nakledilen hadîsenin her ikisinin de aslında zihar kefâretini anlattığı halde Ebû Hureyre, olayın ayrıntısından habersiz olduğu için Seleme b. Sahr hadîsinde anlatılan olayın sadece son kısmını rivâyet etmiş ve Hz. Peygamber’in kefârete hükmetmesini Ramazan orucunu bozmasından dolayı olduğunu zannetmiştir”, der.

Musâ Cârullah bu yorumuyla, söz konusu hadîsi sadece Ebû Hureyre rivâyet etmiş gibi göstermektedir. Oysa muhteva itibariyle aynı olan bu hadîs, *merfu* bir senetle, Hz. Âişe’den de rivâyet edilmektedir. Hz. Âişe, Ebû Hureyre’nin de aralarında bulunduğu bir çok sahabînin rivâyetinde nakledilen hadîste gördüğü eksikliği tamamlayan, ortada bir yanlış anlama varsa doğrusu ile düzelten bir sahâbî olarak bilinir⁶⁰. Onun, Ebû Hureyre’nin bu rivâyeti ile ilgili herhangi bir eleştiride bulunmamış olması, üstelik aynı hadîsi daha da açıklığa kavuşturucu şekilde kendisinin rivâyet etmesi, Musa Cârullah’ın, Ebû Hureyre’nin bu rivâyeti hakkındaki yaklaşımını zayıflatmaktadır.

Musâ Cârullah oruç kefâreti ile ilgili hadîsin sahih olduğunu kabul ederken Atay, “...Oruç bozmanın kefâreti Kur’an’da ve sağlam hadîste yoktur” diyerek bu konudaki hadîsin sahih olmadığını söylemektedir. Ancak o, hadîsi sahih kabul etmeyişinin makul gerekçelerini söylememektedir. Bu konudaki mürsel rivâyetlerin bir kısmı, sıhhat açısından tenkit edilmiş olmakla birlikte, özellikle Ebû Hureyre ve Hz. Âişe’den gelen rivâyetlerin sıhhat açısından tenkidine rastlamıyoruz. Ayrıca bir *haber-i vâhid* hakkında oluşan icmâ onu kuvvetlendirerek, zannî delillikten kat’i delillığe yükseltir⁶¹. O halde, Atay’ın gerekçe zikretmeksizin konumuzla ilgili sahih hadîsler için “sağlam hadîs yoktur” tarzında bir değerlendirme yapması bilimsel olmaktan uzaktır.

2- Hadîsler, metin açısından değerlendirmeye tabi tutulduğunda zihar ve oruç kefâretinin delili olduğu ifade edilen metinler arasında benzerlikler olmakla birlikte bu hadîslerin; tamamen aynı konudan bahsetmediği görülür. Peygamber tarafından önerilen kefâret ve bu kefârete muhatap olan kimsenin, bunları yerine getirebilecek bedenî ve mâlî güçten yoksun olması; erkeğe kefâret önerilirken kadına kefâretten söz edilmemesi, ayrıca her iki hâdisenin de Ramazan ayında gerçekleşmiş olması her iki hâdisenin ortak yanlarıdır. Konuyla ilgili rivâyetleri nakleden Beyhakî, İbn Hacer ve Aynî (855/1451) gibi pek çok muhaddis ve şârih her iki hadîsenin farklı konuları anlattığını söyler⁶². Farklı olan yönler ise, zihara delil olarak zikredilen hadîste Seleme b. Sahr’ın “*Ramazan ayı girince gece eşimle birlikte olurum ve gün üzerime doğuncaya kadar bu işi devam etti-*

60) Bk. Zerkeşî, *Bedruddin, Hz. Âişe’nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler*, yayına hazırlayan: Bünyamin Erul, Ankara 2000, s.16-17, 41-42; Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İst., 1989, s.157.

61) Ebû Zehra, Muhammed, *el-Cerîme*, Dâru’l-Fikr, ts., s.237,239.

62) Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV, 377; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV,164; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX,86; Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, *Tenvîru’l-Havâlik şerhu Muvattâ-i Mâlik*, Mısır 1969, I, 218.

ririm korkusuyla, Ramazan çıkıncaya kadar eşime zihar yaptım. Nihayet eşim bir gece bana hizmet ederken/benimle konuşurken bedeninden bir yer açılıp görüldü. Ben de dayanamadım, hemen üzerine atıldım ve beraber oldum. Sabah olunca da aileme koştum..." ifadesinden, hadisenin açıkça gece gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Bu rivâyetlerde Seleme'nin oruçlu olduğundan veya orucunu bozduğundan hiç söz etmemiş olması, bu rivâyetlerle oruç kefâretini anlatan rivâyetlerin sonuçta benzer cezalar öngörülmüş olsa da, içerik olarak tamamen aynı olmadığını gösterir. O, sadece kefâretini ödemedi, ziharda bulunduğu karısıyla birlikte olmanın cezasını sorup öğrenmeye gelmiştir.

Oruç kefâretine delil gösterilen hadîste, Hz.Peygamber'e gelen sahabî "Helak oldum Ya Rasûlallah!" demiş; Hz.Peygamber'in sebebini sorması üzerine, daha önce ifade edildiği gibi rivâyet farklılıklarıyla birlikte; "Ramazanda oruçlu iken gündüz eşimle beraber oldum" cevabını vermiştir. Bu ifadelerden hâdisenin Ramazan ayında oruçlu iken ve gündüz meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ramazan ayının gecesinde bir kimsenin eşyle beraber olması, Kur'an'ın mübah kıldığı bir durum olup⁶³, böyle bir şey oruca engel de değildir. Peygamber'e geliş sebebi karısına yapmış olduğu ziharın kefâretini ödemedi onunla birlikte olduğunu haber vermek olsaydı, "Ramazan ayında, gündüz oruçlu iken eşimle beraber oldum" gibi bir ifadeye gerek duymaz, "Eşimle beraber oldum." demesi yeterli olurdu. Bu kimsenin Hz. Peygamber'e eşyle gece beraber olduğu için, "Helak oldum!" diyerek gelmiş olması da pek mümkün gözükmemektedir.

Süleyman b. Yesâr'ın Seleme b. Sahr'dan rivâyet etmiş olduğu zihar hadîsinde, Seleme'ye, Hz. Peygamber tarafından, "Ara vermeden iki ay oruç tutabilir misin?" denilince "Ya Rasûlallah! Başıma gelen, şu oruçtan dolayı gelmedi mi?" karşılığını vermiştir. Çünkü eğer kefâreti oruçla ödeyecekse bu orucun tamamını tutmadan, geceleri de dahil eşyle beraber olması yasaktır. Oysa oruç kefâretine delil olarak rivâyet edilen hadîste, gelen şahıs, iki aylık oruca dayanamayacağını söylemekle birlikte, yukarıdaki gibi bir tepkide bulunmamıştır. Ayrıca, oruç kefâretine delil gösterilen hadîste, Hz. Peygamber'e gelen şahıs, kefâret olarak kendisine önerilen her üç alternatifi de yerine getirebilecek durumda olmadığını söyleyince Hz. Peygamber, kendisine getirilen hurmayı vererek bunu (kefâret olarak) tasadduk etmesini istemiştir⁶⁴. Ziharla ilgili hadîsteki şahsı ise, Zürayk oğullarının zekât memuruna göndererek, zekatlarını kendisine vermelerini ve kefâreti bununla ödemesini söylemiştir. Bu da her iki rivâyetin farklı konularda olduğunun bir başka kanıtıdır.

Buhârî'nin, el-Câmi'u's-Sahih'inde bizzat müellif tarafından konulan "bab" başlıkları "Fıkhu'l-Buhârî fî terâcimihi" fehvâsınca, onun görüşlerini yansıtmaları bakımından

63) Bk. Bakara, 2/187.

64) Tirmizî'nin Tefsir 58'deki rivâyeti de dâhil genelde rivâyetler yukarıda bahsedildiği şekildedir. Sadece Tirmizî'nin Talak 20'deki hadîsin metninde "Ya Rasûlallah! Başıma gelen şu oruçtan dolayı gelmedi mi?" kaydı mevcut değildir. Ayrıca Hz. Peygamber'in, gelen şahsa, kendisine getirilen hurmayı vererek bunu (kefâret olarak) tasadduk etmesini söylediği nakledilmektedir. Dolayısıyla Tirmizî'nin aynı konudaki iki rivâyeti arasında ibare farklılıkları vardır. Tirmizî'nin Tefsir 58'deki rivâyeti diğer muhaddislerce yapılan rivâyetlerle de desteklendiği için bu rivâyeti esas alarak yukarıdaki değerlendirmeyi yaptık.

ayrı bir öneme sahiptir. Bu yönüyle bilinen Buhârî, oruç kefaretiyle ilgili rivâyet ettiği hadisler için “Ramazanda eşiyile beraber olup, kefaret olarak tasadduk edecek hiçbir şey olmayan kimse” başlığını koyarken; Ebû Dâvûd, Dârimî, Beyhâkî gibi muhaddislerin eserlerinde “Ramazan’da gündüz eşiyile beraber olan kimsenin kefareti” başlığıyla verilmektedir. Onların, ilgili hadisleri rivâyet etmeden önce böyle bir başlık kullanmış olmaları da aslında oruç kefareti anlatan hadislerin zihar kefareti anlatan hadislerden farklı olduğunu göstermesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

3- Hem zihar hadisinde hem oruç kefareti anlatan hadislerde, gelen şahıs veya şahısların aynı kabileden olup aynı müeyyideye muhatap kılınmış olmaları her iki olayın aynı kefareti anlattığı anlamına gelmez⁶⁵.

Her iki hadiseyi anlatan hadiste, kadına da kefaretin gerektiğinden söz edilmemiş olması, ilk etapta her iki hadisenin de ziharla ilgili olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Çünkü, zihar yemininde bulunan kocadır ve kefaretle o sorumludur. Meseleye Ramazan orucunun cinsel temasla bozulması açısından bakacak olursak, kadının orucu er-telemesi veya başladığı bir orucu bozmasını mübah kılan bir durum mevcut değilken, böyle bir ilişkiye kendi isteğiyle imkan verirse -bilginlerin çoğunluğuna göre- kadına da kefaret gerekir. Bununla birlikte, oruç kefareti ile ilgili hadislerin hiç birinde kadına kefarettten söz edilmemiştir. Hadislerde kadının kefaretinden söz edilmemiş olması, onun durumunu itiraf etmemesinden dolayıdır. Kadının eşiyile birlikte olması, bu işe zorlanmış, oruçlu olduğunu unutmuş, hasta, yolcu, akıl hastası olması veya müslüman olmaması (ehli kitap olması) gibi bir nedenden kaynaklanmış olabilir. Ayrıca kadın, oruçlu olmayabilir veya o günün gündüzünde adeti sona ermiş olabilir⁶⁶. Kadına kefarettten söz edilmemiş olması, kefaretin gerekmeyeceği anlamına gelmeyeceği gibi, emredilen kefaretin zihar kefareti olmasını da gerektirmez.

4- Musa Cârullah’ın, “Dört mezhep, kasten orucunu bozan kimsenin kefaret ödemesi gerektiğinde, ittifak etmişler de tâbiûnun büyüklerinden bir grup buna karşı çıkmıştır.”⁶⁷ sözüne gelince; Hattâbî, “Ramazan orucunun edasını kasıtlı olarak bozan bir kimseye, tabiîn alimlerinden sadece Said b. Cübeyr, İbrahim en-Nehâf ve Katâde’ye göre kaza gerekir, kefaret gerekmez. Onların bu fetvalarında, kendilerine Ebû Hureyre hadîsi ulaşmamış olsa gerek.”⁶⁸ der. Tâbiînden üç alime atfedilen bu kanaat, Katâde (117/735) hakkında geçerli olmasa gerektir. Çünkü “Ramazan orucunun kazasının kasıtlı bozulması durumunda da kefaret gerekir. Zira bozulan oruç yine farz bir oruçtur.”⁶⁹ diyerek; Ra-

65) İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 164. Ayrıca bk. Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IX,86; Suyûtî, I, 218; Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî*, II, 229.

66) Hattâbî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, *Meâlimü's-Sünen*, Beyrut 1981, II, 101; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 170; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IX 89; Kurtubî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrahim, *el-Müfhim limâ Eşkele min Telhîsi Kitâb-ı Müslim*, Dımaşk 1996, III, 172.

67) Bigiyef, *Kitâbu's-Sünne*, s.114-115.

68) Hattâbî *Meâlimü's-Sünen*, II, 100. Ayrıca bk. İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *el-Muhalâ bi'l-Âsâr*, Beyrut, ts. IV, 318; Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed, *el-Mebsût*, Beyrut 1986, III, 71; İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Hafîd el-Kurtubî, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l-Muktesid*, İst., 1985, I, 211; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 120.

mazan orucunun kazasının mazeretsiz bozulmasında, kefareti savunan Katâde'nin, aynı orucun edasının bozulmasında kefaretin gerekmeceğini söylemiş olması düşünülemez.

Ebû Hureyre'den merfu olarak rivâyet edilen "Kim Ramazanda özür, hastalık ve yolculuk gibi, bir mazereti olmaksızın orucunu bozarsa o senenin tamamını oruçlu geçirse yine onu karşılamaz."⁷⁰ hadîsinden hareketle, Şa'bî, Nehâî, Saîd b. Cübeyr, Zühri ve İbn Sîrîn'e göre, Ramazan ayında gündüz oruçlu iken eşiyile birlikte olan kimseye, sadece kaza gerekir, kefaret gerekmez⁷¹. Ebû Hureyre hadîsinde sevap açısından bir karşılaştırma söz konusudur. Oysa kefaret sevap kazanmak için değil, günahattan kurtulmak için yerine getirilir. Dolayısıyla konuları farklıdır.

Başta dört mezhebin imamları olmak üzere pek çok müçtehit, Ramazanda orucunu mazeretsiz olarak kasıtlı bozan kimseye kefaretin gerekeceğinde hemfikir olmakla birlikte, kefaretin türü ve miktarı konusunda bazı farklı rivâyetler de mevcuttur. Saîd b. Müseyyeb, Şa'bî ve Saîd b. Cübeyr'den, Ramazan'da kasıtlı oruç bozanın, bir ay oruç tutması ve Allah'tan af dilemesi gerektiği yönünde rivâyetler mevcuttur⁷². Hammad b. Ebî Süleyman, İbrahim en-Nehâî'nin Ramazan'da kasıtlı orucunu bozan kimsenin üç bin gün oruç tutması gerekir⁷³ dediğini nakletmektedir. Kefâret olarak köle azadı, oruç ve yoksulların doyurulması dışında sahih hadîslerde bir başka kefarettten söz edilmemiştir⁷⁴.

B. Hadîslerden Çıkarılan Hükümler

Hadîs külliyyâtının hemen tamamında yer alan bu hadîs, kasten Ramazan orucunu bozmanın kefareti konusunda referans alınan yegane kaynaktır. Burada farazi ayrıntılara girmeden doğrudan hadîsten çıkarılan hükümleri şu şekilde tespit edebiliriz:

69) Bk. İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 327; Bâcî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef b. Sa'd el-Endelûsî, *el-Müntekâ Şerhu'l-Muvatta'*, b.y., ts., II, 56; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 11, 125; Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî*, II, 234.

70) Buhârî, Savm 29; Ebû Dâvûd, Sıyâm 38; Tirmizî, Savm 27; İbn Mâce, Sıyâm 14.

71) Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 374-375; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IX, 85. Ayrıca Saîd b. Cübeyr "Ramazanda orucunu bozan kimseye kefaret gerekmez, çünkü hadîsin sonunda Hz. Peygamber ona "Sen ve ailen yiysin." buyurmaktadır. Bu da kefaret hükmünün neshedildiğini gösterir." der. Bk. Serahsî, *el-Mebsûr*, III, 71. Sünnetle ortaya konan bir hükmün, daha hiç uygulama alanı bulmadan ve aynı hadîsin son kısmının önceki kısmını neshetmiş olduğunu söylemek pek makul gözükmemektedir. Çünkü hadîste gelen kimsenin, Hz. Peygamber'in köle azat edecek ve altmış yoksulu doyuracak malî gücü olmadığını söylemesi karşısında kendisine getirilen hurma dolu sepeti ona uzatarak, "Al bunu tasadduk et" buyurması, kefaretin yine de sakıt olmayacağına delalet eder. Gelen şahsın tasadduk edeceği kimselerden bu hurmaya daha muhtaç olduğunu haber vermesi üzerine, Hz. Peygamber'in, "O halde al götür ve ailene yedir" buyurması, önceki kefaret şekillerinin geçersiz olduğu anlamına gelmez. Zira tasadduk, bir kimsenin kendi zaruri ihtiyacının fazla olan kısmından yapılıdır.

72) İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, II, 347; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII, 171. İbn Hazm (*el-Muhallâ*, IV, 320) "Bu görüşün naslarda hiçbir dayanağı yoktur" diyerek itiraz etmektedir.

73) İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, II, 347; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII, 172; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 116.

74) Kurtubî *el-Müfhim*, III, 173-174. Ayrıca bk Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IX, 87.

1. Hz. Peygamber'e işlemiş olduğu fiilin fetvasını sormaya gelen kimsenin, "Yandı-
dım!", "Helak oldum!" diyerek saçını başını yolması işlediği fiilin günah olduğunun bi-
lincinde olduğunu ve günahın kasıtlı işlendiğini göstermektedir⁷⁵. Dolayısıyla bu hadîs,
hata veya unutarak orucu bozan kimselere, kefâretin gerekmeceğini de gösterir. Ço-
ğunluk müctehitler bu görüştedir⁷⁶.

Atay'ın, "Âlimlerin, kasten orucu bozmaya kefâret cezası vermelerindeki "kasten"
kelimesi, oruçlu olduğunu bilerek orucu bozmak manasında olmayıp, inadına, oruca al-
dırış etmeden, hakaret edercesine, onu küçük düşürürcesine orucunu bozmaktır ki, bu
kefâretle giderilemez; ancak tövbe ile affedilir." iddiası zorlama bir yorum olmalıdır.
"Kasten" kelimesinin, gerek hadîslerde gerekse müctehitlerin ifadelerinde oruca hakaret,
onu aşağılamak anlamında kullanılmayıp, aksine "oruçlu olduğunu bilerek ve isteyerek
bozmak" manasında kullanıldığı açıkça görülmektedir. Değilse, her "kasten oruç boza-
nın" dinden çıkmış olmasını iddia etmek olur ki, bu doğru bir yaklaşım değildir. Hadîs-
te geçen olayda da, oruçlu iken cinsel ilişkide bulunan şahsın, eylemin hemen sonrasın-
da, pişmanlık duyarak gelip durumunu Peygamber'e arz etmesinden böyle bir niyetinin
olmadığı anlaşılmaktadır. Hakareti çağrıştıracak bir tavırla orucu bozmak; orucu inkârı
gerekiren bir hareket olur⁷⁷.

2- Oruç ibadetini yerine getirmekte zorlanan kimselere, bir dizi kolaylık ve ruhsat ge-
tirilmiştir⁷⁸. Bu ruhsat ve imkânlardan sonra, başladığı Ramazan orucunu hiçbir makul
ve haklı bir sebep yokken bilerek ve isteyerek bozan kimsenin durumu, ağır bir kusur ve
günah kabul edilmiş ve böyle kimselere Allah'tan af dileyebilmeleri için biri, yine oruç
cinsinden olmak üzere, üç tür ibadetten biri kefâret olarak öngörülmüştür. Hadîste anla-
tılan olaydan açıkça anlaşıldığı üzere, kefâretin sebebi, Ramazan ayının saygınlığını ih-
laldir. Ramazanda oruç bozma, Ramazan ayına ve Ramazan orucuna yapılan bir hürmet-
sizlik olduğu için böyle yapan kimselere kefâret öngörülmüştür⁷⁹. Bir kimseye kefâret
orucunun gerekmesi için, müctehitlerin çoğunluğuna göre, orucu bozmasını meşru kıla-
cak her hangi bir mazeret olmaksızın, başlanılmış bir Ramazan orucunun edasını te'vile
imkan vermeyecek şekilde kasıtlı bozmuş olması gerekir⁸⁰. Bu sebeple, Ramazan oru-

75) Nevevî, Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *el-Minhac Şerhu Sahihi Müslim*, Beyrut, 1997, VII, 226; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 164; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, IV, 215.

76) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 65; Şevkânî, *Neylû'l-Evtâr*, IV, 215. Hanbelîlerde, hata ve unutma yoluyla cinsel temas da kefâret sebebidir. Bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 120-122; Behûtî, *Keşşâfû'l-Kı-
na'*, II, 324.

77) Bk. İbn Teymiye, Takıyyüddin Ahmed b. Abdulhalim, *Mecmâu Fetâvâ*, b.y, ts., XXV, 265.

78) Oruç tutmamayı veya başlanmış bir orucu bozmayı mübah kılan sebepler için bk. İbn Rüşd, *Bidâ-
ye*, I, 205-211.

79) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 74; Desûkî, Muhammed b. Ahmed, *Hâşiye 'alâ's-Şerhi'l-Kebîr 'alâ Muhta-
sari 'l-İmam Halil*, Beyrut, ts., II, 157.

80) Şeybânî, Muhammed b. Hasen, Kitâbü'l-Asl (el-Mebsût), Beyrut 1990, II, 166; Mevsilî, *el-Ihtiyâr*, I, 131; İbn Cüzey Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed, *Kavânîni'l-Ahkâmi's-Şer'iyye ve Mesâilî'l-
Fıkhiyye*, Beyrut, ts., s. 106; Desûkî, II, 165. Hanefîlerden İmam Züfer, Ramazan'da oruca niyetlen-
meyen bir kimse gündüz orucu bozan bir fiilde bulunsa -bu oruç niyetsiz de tutulacağı için- kefâret
gerekir der. Bk. Kâsânî, *Bedâ'i*, II, 101.

cunun kazasının veya nafile ve nezir oruçlarının kasıtlı bozulması kefareti gerektirmez⁸¹.

Bütün müçtehitler, Ramazan günü oruçlu iken bilerek ve isteyerek cinsel ilişkide bulunmanın, hem kaza hem de kefareti gerektireceği konusunda görüş birliği içindedirler⁸². Fakat bir şey yiyip içmenin kefareti gerektirip gerektirmediği konusu ise mezhepler arasında tartışmalıdır.

Evzaî, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve zâhirlere göre, oruç kefareti konusunda delil olarak Ebû Hureyre ve Hz. Âişe'nin rivâyet ettiği hadîslerde kefarete sebep olarak "cinsel ilişki" zikredilmiştir. Kefâretler sınırları naslarla belirlenen ve kıyasa mahal olmayan cezalar olduğu için sadece cinsel ilişkide kefaret gerekir. Bu âlimler hükmün illetini "Ramazanda cinsel ilişki" olarak görmelerinden dolayı, onlara göre bunun dışında yeme, içme veya bir başka yolla Ramazan orucunu bozan kimseye kefaret gerekmez⁸³. Kefâret cinsel ilişki ile bozulan oruç için belirlenmiş, kıyasa aykırı bir hükümdür ve bu hüküm başkası için makûsun aleyh olamaz⁸⁴.

Hanefî ve Mâlikîlere göre, Ramazan orucunun özürsüz olarak bir şey yemek veya içmekle bozulması durumunda da kefaret gerekir⁸⁵. Onlar, orucun bilerek ve isteyerek bozulmuş olmasını, Ramazan orucuna gösterilmesi gereken saygının ihlali ve kefaretin gerekmesi için yeterli görürler⁸⁶. Bazı rivâyetlerde orucun bozulma şeklinden söz edilmeksizin "Adamın biri Ramazanda orucunu bozmuştu"⁸⁷ şeklinde mutlak ifadenin kullanılması, Hz. Ali'nin "Kefâret yeme, içme ve cinsel ilişkiden dolayıdır"⁸⁸ sözü bu görüşü destekleyen delillerdir. Özellikle Hanefiler, "Bedevî hadîsinde, mücmel olarak verilen bilgi diğer rivâyetlerle müfesser hale gelir. Kefâret, oruç bozma ile meydana gelen günahının ortadan kaldırılması için aklen ve şer'an zorunludur. Biz bu hükme illetlendirme veya kıyasla değil bizzat naslarla ulaşıyoruz⁸⁹, çünkü kefarete, miktarı nasla belirlen-

81) Şeybânî, *el-Asl*, II,178; Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, Beyrut 1993, II,136; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 76; Kâsânî, *Bedâ'i*, II,102; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 11, 125; Desûkî, *Hâşiye*, II, 158.

82) Şeybânî, *el-Asl*, II, 166; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 314; İbn Rüşd, *Bidâye*, I,210; İbn Nuceym Zeynuddîn b. İbrahim el-Mısrî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dimaşk 1983 s.397; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III,115,120.

83) Şâfiî, *Ümm*, II,136; Müzenî, Ebû İbrahim İsmail b. Yahya, *Muhtasaru'l-Müzenî*, (Şâfiî'nin *el-Ümm*'ü ile birlikte) Beyrut 1993, IX,65; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 313-314; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 115-116.

84) Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, I, 361; Aynî, *el-Binâye*, III, 328.

85) Şeybânî, *el-Asl*, II, 177; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 73; İbn Rüşd, *Bidâye*, I, 211; İbn Cüzey, *Kavânin*, s.108.

86) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 73; Semerkandî, *Tuhfetu'l-Fukahâ*, I, 362; İbn Rüşd, *Bidâye*, I,211-212.

87) Bu hadîs, Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, I,56, Müslim, Sıyâm 84, İbn Hanbel, *Müsned II*, 241, Ebû Dâvûd, Sıyâm 37, Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 211; İbn Hıbbân *es-Sahîh*, VIII,289 ve Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 380-381'de merfû, Malik'in Muvatta'ında (Sıyâm, 29) ise mürsel bir senetle nakletmektedir.

88) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 73.

89) Kâsânî, *Bedâ'i*, II ,98-99.

miş müeyyidelerden olup bir başka şeye kıyasla tespiti mümkün değildir.”⁹⁰ dedikten sonra ayrıca meselenin kıyas yönünü şöyle izah ederler: Kefâret, Ramazan orucunu bozmaktan insanları sakındırmak için konulmuştur. Cinsel ilişkide bulunan kimseye kefarete gerekirse; bir şey yiyerek veya içerek orucunu bozan kimseye öncelikle gerekir. Çünkü cinsel ilişki, nefsin bir arzusu olan şehvetten doğar. Yeme ve içme duygusu da nefsin bir arzusudur ve hatta diğerinden daha etkili bir arzudur. Zira aşırı derecede susuz veya aç bir kimsenin şehveti azalır. Bu durumda asıl önlenmesi gereken oruçlunun yeme veya içmesidir. Öyleyse şari, oruçlu iken eşyle beraber olan kimseye kefareti emretmiş olduğuna göre, yeme ve içme ile orucu bozana öncelikle emretmiş demektir⁹¹.

3- Ramazan’da oruçlu iken meydana gelen bir cinsel ilişkiden dolayı hem failin hem de mefulun orucunun bozulmuş olacağına dair ittifak varken, hadîste kadına kefaretin gerekip gerekmeyeceğinden söz edilmiş olması, müctehitler arasında ihtilafa sebep olmuştur.

Ramazan’da oruçlu iken koca, eşyle onun da rızası ile beraber olmuşsa, Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzaî ve Ebû Sevr’e göre kadına da kefarete gerekir. Bu hadîste, kadın hakkında ayrıca bir şer’î hüküm belirtilmediği için, İmam Şâfiî gibi bir kısım müctehitlere göre, kefaretin oruçla yerine getirilmesi durumunda her ikisi için yalnız bir kefareti yeterlidir⁹². Oysa dinde, erkekler hakkında sabit olan bir hüküm, erkeklere tahsisi gerektiren bir durum yoksa kadınlar için de aynen geçerlidir⁹³.

Şayet kadın, kocası tarafından cinsel ilişkiye zorlanmışsa, Ahmed b. Hanbel, Mâlik ve Hanefilere göre kadına sadece kaza gerekir⁹⁴. Malik, “Oruç kefareti, iki ay ara vermeden oruç tutma olarak değil de, köle azadı veya yoksulların doyurulması şeklinde yerine getiriliyorsa böyle bir durumda kadının kefareti de kocasına ait olur.” der⁹⁵.

4-Hadîste de açıkça ortaya konulduğu üzere, klasik fıkıh doktrinine göre oruç bozmanın kefareti, bir köle azat etmek, buna gücü yetmiyorsa ara vermeksizin iki ay oruç tutmak, buna da gücü yetmiyorsa altmış yoksulu sabahlı akşamlı bir gün doyurmaktır.

Ebû Hanife ile Şâfiî’ye ve Ahmed b. Hanbel’den nakledilen iki görüşten tercih edilene göre, kefarete ödeyecek kimsenin yukarıda sayılan sıraya riayet etmesi, bir öncekini yapma imkanı bulunmadığında bir sonrakine geçmesi gerekir. Çünkü cümleler, bir

90) Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *Usûlü’l-Fıkh*, b.y. 1994, IV, 105.

91) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 73; Semerkandî, *Tuhfetu’l-Fukahâ*, I, 362; Kâsânî, *Bedâ’i*, II, 99.

92) Şeybânî, *el-Asl*, II, 177; Sahnûn, b. Saîd et-Tennûhî, *el-Müdevvenetü’l-Kübrâ*, Mısır, ts., I, 191; Müzenî, *Muhtasarü’l-Müzenî*, IX, 65; Serahsî, *el-Mebsût*, III, 72; Semerkandî, *Tuhfetu’l-Fukahâ*, I, 361; İbn Rüşd, *Bidâye*, I,213; Mevslî, *el-İhtiyâr*, I,131; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV,170; Dihlevî Şah Veliiyullah, *el-Musevvâ Şerhu’l-Muvattâ*, Beyrut, 1983, I, 298. Ahmed b.Hanbel “Kadına da kefaretin gerekeceği hususunda bir şey duymadık” der. Bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 123.

93) Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, II,101; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV,170; Azîmâbâdî, Muhammed Esref b. Emir es-Siddîkî-Ebû Tayyib Muhammed Şemsülhak, *Avnu’l-Mâbûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, Medine 1968, VII, 18.

94) Şeybânî, *el-Asl*, II,177; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I,191; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III, 123-124.

95) Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 173; Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 226-227; Dihlevî, *el-Musevvâ*, I,298.

biri üzerine tertip ve takibe delalet eden “fe” edatı ile atfedilmişlerdir⁹⁶. Mâlik ve İbn Hanbel’den yapılan bir diğer rivâyete göre ise mükellef, bu üç seçenekten her hangi birini seçmede muhayyerdir⁹⁷. Bunlar, Ebû Hureyre’den yapılan rivâyetin⁹⁸ bir varyantunda kefâret seçeneklerinin muhayyerliğe delalet eden “ev” edatı ile sıralanmış olmasını delil gösterirler. Ayrıca Mâlik, bunlar arasında altmış yoksulu doyurmaya öncelik tanınmasının müstehap olduğunu söylerken⁹⁹, bazı Mâlikî hukukçular, bu sıralamanın zamanın şartlarına göre değişebileceği kanaatinde dirler¹⁰⁰.

Azat edilecek köle, konumuzla ilgili hadîslerin hepsinde mutlak olarak zikredilmiştir. Bu sebeple Hanefiler ve zâhirîler, azat edilecek kölenin müslüman olmasını şart koşmamışlardır¹⁰¹. Mâlik ve Şâfiî’nin de aralarında bulunduğu cumhur, azat edilecek kölenin, katil kefâretindeki kayda göre mümin olmasını şart koşarlar¹⁰². Mutlakın mukayyede hamli hususunda müçtehitlerin yaklaşımı farklıdır. İki nassda hüküm bir, fakat her bir nassdaki hükmün dayandığı sebep farklı ise, Hanefilere göre mutlak mukayyede hamledilmez, her biri ile ayrı ayrı amel edilir. Kıyasla mutlakın kayıtlanmasını doğru bulmayan Hanefîler, bunu nassa ziyade olarak değerlendirirler ki bu da neshtir. Diğer İslâm hukukçularına göre sebep farklı olsa da hüküm aynı olduğu için mutlak mukayyede hamledilir¹⁰³.

İbn Ebî Leylâ (83/702) hariç, müçtehitlerin tamamı, hadîsteki “şehrayni mütetâbi-ayn” ifadesinden hareketle, kefâret orucunun iki ay ara verilmeksizin tutulması gerektiği kanaatinde dirler¹⁰⁴. İbn Ebî Leylâ’ya göre kefâret orucunu iki ay ara vermeden tutma zorunluluğu yoktur¹⁰⁵. Oysa bu konudaki hadîsin ibaresi, iki aylık orucun ara verilerek tutulabileceği yönündeki içtihadı imkan vermemektedir.

Hadîste, ilk iki kefâret türüne güç yetiremeyen kimsenin, altmış yoksulu sabah akşam doyurması emredilmiştir. Peygamber’e durumunu arz etmeye gelen sahâbînin, “Bu-

96) Serahsî, *el-Mebsût*, III, 72; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III,127; İbn Abdisselâm, İzzüddin Ebu Muhammed Abdülaziz, *Kavâidü’l-Ahkâm fî Mesâlihi’l-Enâm*, Beyrut 1998, I,179; Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 227.

97) İbn Rüşd, *Bidâye*, I,213; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III,127.

98) Bk. Müslim, Sıyam 84; İbn Hanbel, II, 241.

99) İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII, 290-291; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII, 162-164; İbn Rüşd, *Bidâye*, I,213.

100) İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 167.

101) İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 328; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 165; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX, 89.

102) Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 170; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX, 89.

103) Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî, *el-Fusûl fî’l-Usûl*, Kuveyt 1405. I, 232-235; Şevkânî, Muhammed Ali b. Muhammed, *İrşâdü’l-Fuhûl ilâ Tahkiki İlmi’l-Usûl*, Beyrut, 1992, s.279; Koca, Ferhat, *İslam Hukuk Metodolojisinde Tahsis*, İst., 1996, s.130.

104) Bâcî, *el-Müntekâ*, II,54; Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 170; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX,89.

105) Ebû Yusuf Yakub b. İbrahim el-Ensârî, *İhtilâfu Ebî Hanîfe ve’bni Ebî Leylâ*, Mısır 1357, s.124. İmamiye göre, oruç tutacak kimse ilk bir ayı tam olarak tutup ikinci aydan da birinci ayın hemen arkasından bir gün tutarsa kefâret orucunun ara vermeden iki ay tutulması prensibi yerine getirilmiş olur. Geriye kalanı ara vererek tutması da caizdir. Bk. Muhammed Cevad Muğniye, *el-Fıkh ale’l-Mezâhibi’l-Hamse*, b.y., 1982, s.159.

nu yapmaya (ekonomik) gücüm yetmez.” demesi üzerine, Hz. Peygamber, kendisine getirilen bir sepet (arak) hurmayı vererek; “Al bunu ve tasadduk et.” buyurmuştur. “Arak”, “miktel” demek olup, çoğunluğun kabulüne göre 15 sa’ miktarı hurma alacak büyüklükte bir sepet olduğu ravilerce açıklanmıştır¹⁰⁶. Bir müd, bir sa’ın dörtte birine eşittir¹⁰⁷. Buna göre on beş sa’ altmış müd etmektedir. Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Evzaî gibi müçtehitler de her bir yoksula bir müd verilmesi gerektiğini bu hesaptan hareketle ortaya koymuşlardır¹⁰⁸. Sevrî, Ebû Hanîfe ve öğrencilerine göre ise, her bir yoksula Peygamber’in müddü ile iki müd (=yarım sa’) verilmelidir. Çünkü, Müslim’in rivâyetinde iki arak getirildi denilmektedir ve bu da 30 sa’ eder ki her bir yoksula yarım sa’ düşer. Beyhâkî, tek arak görüşünü tercih eder ve “Muhtemelen hayvanda taşınabilmesi için ikiye bölünmüş olan miktar daha sonra tek bir arakta birleştirilip, Hz. Peygamber’e verilmişti. İki arak diyenler birleştirilmeden önceki hali kastediyor olmalılar, yoksa aynı olay birden fazla tekrarlanmış değildir” der¹⁰⁹. Diğerlerinin görüşü nassa daha uygundur¹¹⁰.

Altmış fakiri doyurma meselesine gelince, İbn Dakîkî’îd (702/1302)“it’âm: yedirme” kelimesi “altmış yoksul” kelimesine muzaf kılınmıştır. Bu sebeple mutlaka altmış fakirin doyurulması gerekir. Bunun yerine altı fakir on gün doyurulsa “altmış fakirin doyurulması” emri yerine getirilmiş olmaz. Cumhur da bu görüştedir¹¹¹. Hanefî ve Hanbelîler bir yoksulun altmış gün doyurulmasını da kefâret için yeterli görürler¹¹². Hanefîlere göre asıl maksat, yiyeceğin fakire bizzat yedirilmesi değil, karnını doyurması için gerekli miktarın kendisine takdim edilmiş olmasıdır¹¹³.

5- Hadîste önerilen, üç kefâret türünden hiçbirine güç yetiremeyen kimseden, kefâretin sakıt mı olacağı, yoksa zimmetinde devam mı edeceği fakihler arasında tartışmalıdır. Çoğunluk müçtehitlere göre, böyle bir durumda kefâret düşmez; kefâreti yerine getirme imkanına sahip olacağı zamana kadar zimmetinde borç olarak kalır. Hz. Peygamber’in, Ramazan’da, orucunu bilerek bozan kimseye önerdiği alternatiflerden hiç birisi-

106) Bk. Buhârî, Savm 29-30; Beyhâkî, Sıyam 31, 4/375-378; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII, 174. Tirmizî, arakla ilgili (Talâk 28) “Arak, miktel demektir ki, 15 ila 16 sa’ miktarı hurma alabilen büyük bir sepettir.” derken, İbn Hacer, [*Fethu’l-Bârî*, IV, 169] ve Zürcânî, [*Şerhu’z-Zürkânî*, II,234] “Hz. Peygamber’e getirilen arak 15 sa’idi ki 1 sa’ 4 müd’e denktir” der. Malik, (Muvattâ,Sıyam 29) Sa-id b. Müseyyeb’e “bir seledde ne kadar hurma vardır?” şeklindeki bir soruya 15 ila 20 sa’ hurma vardır” dediğini nakleler.

107) 1 sa’=2036 gr. 1 müd=1/4 sa’=509 gr. 1 arak =15 sa’=30540 gr. = 30,540 kg. etmektedir. Kürdî, M. Necmüddin, *Şer’î Ölçü Birimleri ve Fikhî Hükümleri*, (trc.: İbrahim Tüfekçi), İst., 1996, s.153,156,281.

108) Şâfiî, Ümm, II, 134; Sahnûn, *el-Müdevvene*, I, 191; Müzenî, *Muhtasaru’l-Müzenî*, IX, 65; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII,174; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, III,121; Kurtubî, *el-Müfhim*, III,170; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 179; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX,87; Azîmâbâdî, *Avnu’l-Ma’bûd*, VII, 18.

109) Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, II,100; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 169; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX, 88.

110) İbn Abdilber, *Temhîd*, VII,174

111) İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IV, 328; İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 166.

112) İbn Kayyim el Cevziyye, Şemsüddin Muhammed b. Ebî Bekr , *Zâdü’l-Meâd fî Hedyi Hayri’l-Ibad*, Beyrut 1987, V, 340; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX,93; Şevkânî, *Neylü’l-Evtâr*, IV, 215.

113) İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, IV, 166; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, IX,93.

ni yerine getirme imkanının olmadığını söylemesi üzerine, o kişiye, "Peki öyleyse Allah affetsin!" demeyip, üstelik kendisine getirilen bir sepet dolusu hurmayı ona vererek ke-fâret olarak, "Bunu tasadduk et!" demesi¹¹⁴ bile ke-fâretin düşmeyeceğini; zimmette sa-bit olacağını ve ke-fâreti ödeyecek malî güce kavuşuncaya kadar tehir edileceğini göste-rir. Şâfiî'nin iki görüşünden mezhepte tercih edilen görüşü de bu doğrultudadır. Ayrıca yoksulluk ve pişmanlıkla ke-fâret düşmez¹¹⁵.

Ahmed b. Hanbel ile Malikîlerden İsa b. Dînar'e ve Şâfiî'nin iki görüşünden birisi-ne göre Hz. Peygamber, kendisine durumunu arz eden şahsa, ke-fâretin mali güce kavu-şuncaya kadar zimmetinde kalacağına dair bir açıklamada bulunmamış, üstelik kendisi-ne getirilen hurmayı ona vererek; "Al götür ve ailene yedir." buyurmuştur. Bu da böyle bir kimseden ke-fâret sorumluluğunun düşeceği anlamına gelir¹¹⁶. İslâm'da özellikle ke-fâret cezalarının, kişilerin güç ve takatleri ile doğru orantılı olarak önerildiğini, bunun Kur'ân'daki bütün ke-fâretlerde böyle olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Ke-fâ-retin zengin fakir ayırımı yapılmaksızın, insanların günah işlemelerini önlemek, günahın işlenmesinden sonra ise affına vesile olmak üzere belirlenmiş olduğu dikkate alınrsa, cumhurun kanaati daha isabetli gözükmetedir.

Ebû Hureyre'den rivâyet edilen bu hadîsin bir varyantının sonunda, Zührî'nin "böy-le bir uygulama, sadece bu zata mahsus bir ruhsattır; bugün için bir kimsenin başına böy-le bir durum gelecek olsa, hadîste emredilenleri yapmak zorundadır"¹¹⁷ şeklindeki ka-naatine cumhur; "Böyle bir ruhsatın sadece bu zata mahsus olduğunu gösteren hiçbir ka-nıt yoktur." diyerek itiraz etmektedir¹¹⁸.

Sonuç

Oruç, hemen bütün peygamberler tarafından ümmetlerine tebliğ edilen ilahi bir emir-dir. Meşrûiyeti Kitab ve Sünnetle sabit olan Ramazan orucu, meşakkatli bir ibadet olup, yerine getirmekte zorlanan kimseler için pek çok kolaylık ve ruhsatlar getirilmiştir. Bu ruhsat ve kolaylıklardan sonra, başlanmış bir Ramazan orucunun, hiçbir makul ve haklı bir sebep yokken, bilerek ve isteyerek bozmak ağır bir günah kabul edilmiştir. Böyle bir kimse için oruç bozmanın ke-fâreti, bir köleyi hürriyetine kavuşturması, buna gücü yet-miyorsa iki ay ara vermeden oruç tutması buna da güç yetiremiyorsa altmış yoksulu do-yurması şeklindedir.

114) Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 171. Konumuzla ilgili hadîsin sonunda Hz. Ali'den rivâyet edilen "onu, sen ve ailen yiyiniz. Allah günahlarını bağışlar" şeklindeki varyantına zayıf olduğu için itibar edilmemiştir. Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 172; San'ânî, *Sübilü's-Selâm*, II, 164.

115) Şâfiî, *Ümm*, II, 134; Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 224-225; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 171-173.

116) Şâfiî, *Ümm*, II, 134; İbn Abdilber, *Temhîd*, VII, 177; İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 132; Kurtubî, *el-Müfhim*, III, 172; Nevevî, *el-Minhâc*, VII, 224-225; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, IX, 89; Dihlevî, *el-Musevvâ*, I, 298.

117) Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV, 374-375.

118) Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, II, 102; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, IV, 172.

Oruç kefaretinin meşruiyeti, Sünnet ve buna bağlı olarak alimlerin kahir ekseriyetinin ittifakına dayanmaktadır. Oruç kefaretinin Sünnetten dayanağı olan hadîsler, başta Buhârî ve Müslim olmak üzere pek çok muhaddis otorite tarafından “merfû” ve “sahih” olarak Hz. Âişe ve Ebû Hureyre’den rivâyet edilmiştir. Bu hadîsler, sınırlı sayıda tâbiin alimi dışında çoğunluk müçtehitlere göre oruç kefareatine delil kabul edilmiştir. Bu sebeple Hüseyin Atay’ın “Oruç bozmanın kefareti hakkında sağlam hadîs yoktur.” iddiası, bilimsel bir incelemeye dayanmamaktadır.

Cârullah eserlerinde, hadîs kitaplarının *oruç* bölümlerinde nakledilen hadîslerin yine hadîs kitaplarının *talak* ve *tefsir* bölümlerinde nakledilen ve zihar kefareatine delil gösterilen Seleme b. Sahr hadîsi ile aynı olduğu, ravinin olayın aslını bilmediği için zihar ve oruç kefareatine delil gösterilen iki olayı karıştırdığı, dolayısıyla bu hadîsin oruç kefareatine delil olamayacağı iddiasına gelince; Cârullah’ın, “Her iki hadîs de aslında zihar kefaretinin anlatıyor” dediği hadîsler üzerinde yapmış olduğumuz çalışma sonunda şunları tespit ettik: (i) Zihar kefaretinin delili olarak nakledilen hadîsin tümünde, Hz. Peygamber’e durumunu arz etmeye gelen sahâbînin Seleme b. Sahr olduğu rivâyetin senedinde açıkça görülmektedir. Oysa oruç kefareatine delil gösterilen hadîslerin hiçbirinin senedinde Seleme olmadığı gibi, durumunu Hz. Peygamber’e sormaya gelen kimsenin ismi ve mensup olduğu kabile konusunda da ittifak yoktur. (ii) İlgili hadîs, Cârullah’ın ima ettiği gibi, sadece Ebû Hureyre’den rivâyet edilmemiş, aksine onunu rivâyetini destekler mahiyette Hz. Âişe’den de rivâyet edilmiştir. (iii) Kefârete sebep olan olay, Seleme b. Sahr hâdisinde gece, oruç kefaretinin anlatan hadîste ise gündüz meydana gelmiştir. (iv) Seleme b. Sahr hadîsinin, Tirmizî, Talak 20 hariç bütün metinlerinde; Seleme’nin, Hz. Peygamber’in “İki ay fasılasız oruç tutabilir misin?” sözüne karşılık “Ya Rasûlallah! başıma gelen şu oruçtan gelmedi mi?” şeklindeki ifadesi, oruç kefaretinin anlatan hadîslerin metninde mevcut değildir. Sonuç olarak, bu ve benzeri sebeplerden dolayı, bu iki rivâyetin farklı konuları anlattığı ve bu hadîsin zihar değil oruç kefareatine delil olduğu anlaşılmaktadır.